

Függő beszéd

(oratio obliqua, indirect speech/indirect style, style indirect/discours indirect, Indirekte Rede)

Mások beszédének szabad, nem szó szerinti idézése.

„Jean Tomoioaga ezredes tudta, cimborája még nem járt túl a kerítéseken, ezért figyelmeztette, a sorompó után erősen emelkedni kezd a pálya, indulás előtt nem ártana alaposan bezsírozni a tengelyeket.” (Bodor Ádám: *Sinistra körzet*, Bodor 1992, 69)

A függő beszéd az **→egyenes beszéd** ellentétfogalma, mivel itt az elbeszélő nézőpontjának megfelelően reprodukálódik az átvett szöveg. Genette *áttett beszédnek* (*discours transposé*) nevezi. Az ő fogalmi hármásában ez a köztes tag, az **→elbeszélt beszéd**nél mimetikusabb, amely elvileg képes kimerítően átadni az elhangzottakat, de ez a forma nem kelti fel az olvasóban a szó szerinti hűség benyomását. (Genette 2007, 175) A függő beszéd látható szintaktikai beavatkozás az idézett szövegbe, az olvasó joggal feltételezi, hogy tartalmi módosulásokkal is jár, tömörítéssel, egyszerűsítéssel. Az idézett szöveg itt ki van szolgáltatva a szavakat közvetítő elbeszélő értelmezésének.

A függő beszéddel járó leggyakoribb módosulás az, hogy az elbeszélő jelenéhez képest korábbi igeidőbe (magyarul egyszerűen múlt időbe) kerül az eredeti beszéd, továbbá megváltoznak a nyelvtani személyek. A reprodukált szöveg beszélője jellemzően *énből ő* lesz. Az elhangzott beszéd alárendelt tagmondatokba kerül.

Márti: „Nem szeretnék még hazamenni.” → Márti azt mondta, nem szeretne még hazamenni.

Persze ha a saját szavait idézi fel az elbeszélő, akkor értelemszerűen nem változik a nyelvtani személy. Genette **→egyenes beszédre** hozott példáját (*Az eltűnt idő nyomában* negyedik kötetéből) – „így szóltam hát édesanyámhoz: „[...] mindenképpen feleségül kell vennem Albertine-t.” (Proust 1995, 601) így tehetjük függő beszédbe: „Azt mondtam édesanyámnak, hogy mindenképp feleségül kell vennem Albertine-t.”

Az elbeszélő személye másként is megváltozhat:

Márti: Nem szeretném, ha most hazavinnél kocsival. → Márti azt mondta, nem szeretné, ha hazavinném kocsival.

További esetek is lehetségesek. Például **→második személyű** elbeszélés esetén egyes szám második személyre változik az idézett beszélő személye. „Templom, kiáltasz föl az utolsó pillanatban...”. (Szvoren 2010, 65) Ugyanez előfordulhat akkor, ha az elbeszélő megszólítottához beszél. Szabó Magda *Az őz* című regényében az én-elbeszélő emlékei elmondása közben időről időre megszólítja elhunyt szerelmét, s az ő felidézett szavait második személyű függő beszédben közli.

„Mikor hajnalban kimentél tőlem, neveltél, azt mondtad, szégyellős vagyok, mert ahogy meggyújtottad a villanyt és összeszedted az órát meg a tárcát, magamra húztam a takarót, és lenn begyűrtem a lábam alá.” (Szabó 1959, 11)

A függő beszéd tehát *áttételes* idézés, és az áttételesség vizsgálata különösen alkalmas az elbeszélés csináltságának, kitaláltságának, azaz fiktív természetének tettenérésére. Ezt aknázza ki a *Függő*, Esterházy Péter először önállóan (1981), majd a *Bevezetés a szépirodalomba* (1986) részeként megjelent regénye. (Esterházy 1993) A mű összetett elbeszélői szituációja a többszörös függő beszédre példa. Az elbeszélő én (aki egy ponton azonosulni látszik az író Esterházyval) azt beszéli el, amit barátjától, K.-tól hallott annak kamaszkoráról, aki ugyanezt korábban egyszer már elbeszélte a feleségének is. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy K. régi kamaszkori történeteiben megjelenő

szereplők (pl. Frédi bácsi) olykor maguk is epizódszerű történeteket mesélnek el, fokozva a történetmondás áttételességét. (Jankovics 1993, 5) Mindez így foglalható össze: Az elbeszélő azt meséli, hogy K. azt mesélte a feleségének, aztán neki, hogy – például – Frédi bácsi elmesélt egy anekdotát Hápapa egyik mulatságos nőügyéről. A *Függő*ben az elbeszélés közvetítettségének végletekig fokozása – a regényre jellemző látványos intertextuális technikákkal együtt – az elbeszélői autoritás és az elbeszélés természetességének megkérdőjelezése.

Az angol terminológia megkülönbözteti az elhangzó beszéd és az el nem hangzó beszéd vagy gondolat függő transzpozícióját az elbeszélésben. Az előbbire használja Prince (Prince 1989) az „indirect speech”, az utóbbira az „indirect thought” kifejezést, a kettő gyűjtőfogalmaként pedig az „indirect discourse”-t. A magyar terminológiában azonban leginkább csak a függő beszéd, az egyenes beszéd, illetve a szabad függő beszéd honosodott meg. Ugyanakkor Genette is egyszerűsít, belső beszéd, gondolat parafrázisa éppúgy lehet közölt (*raporté*), áttett (*transposé*) vagy elbeszélt (*raconté*) mint az elhangzó beszédé. (Genette 2007, 173)

A szakirodalom megkülönbözteti továbbá a *jelölt* függő beszédet (*tagged indirect speech*), amelyben – mint a fenti példákban is – az elbeszélő mindig jelöli, ki a felidézett beszéd forrása attól, amelyben ez nem jelölt. Az utóbbi a **→szabad függő beszéd**.

Felhasznált irodalom

- Bodor, Ádám. 1992. *Sinistra körzet: egy regény fejezetei*. Budapest: Magvető.
<http://link.oszk.hu/libriurl.php?LN=hu&DB=any&SRY=an&SRE=000000017941>.
- Esterházy Péter. 1993. *Függő: bevezetés a szépirodalomba: teljes, gondozott szöveg*. Szerkesztette Jankovics József. Matúra. Klasszikusok 12. Budapest: Ikon.
- Genette, Gérard. 2007. *Discours du récit*. Points Essais. Paris: Seuil.
- Jankovics József. 1993. „Vezérfonal a műelemzéshez”. In *Függő: bevezetés a szépirodalomba: teljes, gondozott szöveg*. Matúra. Klasszikusok 12. Budapest: Ikon.
- Prince, Gerald. 1989. *A Dictionary of Narratology*. Lincoln: Univ. of Nebraska Press.
- Proust Marcel. 1995. *Az eltűnt idő nyomában, IV*. Fordította Jancsó Júlia. Budapest: Atlantisz.
- Szabó, Magda. 1959. *Az őz*. Budapest: Szépirodalmi.
- Szvoren, Edina. 2010. *Pertu: elbeszélések*. Budapest: Palatinus.